

Etnografi osastolla

PEKKA HAKKARAINEN

Antti Weckrothin sosiologian alaan kuuluva väitöskirja kuvaa opioidiriippuvaisten huumeiden käyttäjien lääkkeellisen korvaushoidon toteuttamista laitospolosuhteissa. Aineisto on kerätty osallistuvalla havainnoinnilla ja haastattelemalla asiakkaita ja henkilökuntaa nimeltä mainitsemattoman suomalaisen hoitolaitoksen korvaushoito-osastolla syyskuusta 2001 huhtikuuhun 2002.

Tutkimus kohdistuu kiinnostavaan ja ajankohtaiseen aiheeseen. Narkomaanien lääkehoito, jota voidaan toteuttaa vieroitus-, korvaus- tai ylläpitotavoitteisesti, on herättänyt runsaasti julkista keskustelua 1990-luvun alusta alkaen. Pitkällisen kädenväännön jälkeen sosiaali- ja terveysministeriö antoi vuonna 1997 määräyksen, jossa korvaushoito hyväksyttiin osaksi Suomen virallisen huumeepolitiikan välineistöä. Tämän jälkeen korvaushoitopalvelujen laajentamista on tuettu ministeriön vuosina 2000 ja 2002 antamilla asetuksilla. Kehityksen seurauksena hoitomuodon käyttö on yleistynyt rivakkaan tahtiin. Kun meillä 1990-luvun puolivälissä oli pitkäkestoisessa lääkehoidossa virallisesti vain puolenkymmentä huumeiden käyttäjää, niin kymmenen vuotta myöhemmin lukumäärä ylsi jo 800:aan. Näin siitäkin huolimatta, että tilannetta on hämmentänyt buprenorfiinivalmiste Subutexin leviäminen väärinkäytössä suosituimmaksi opioidiksi. Tutkimuksen kohteena olevalla osastolla kor-

vaushoitolääkkeenä käytettiin nimenomaan Subutexia.

Aikaisempaa tutkimusta korvaushoidosta on Suomessa niukasti. Antti Weckrothin työ on meillä ensimmäinen yhteiskuntatieteellinen väitöskirjatutkimus aiheesta ja etnografisena laitos tutkimuksena erittäin tervetullut lisä tähän tutkimuskenttään. Tutkimus valottaa korvaushoidon käytännön toteutusta laitossuhteisessä ja tuo esiin monia siihen liittyviä jännitteitä ja ongelmia niin laitoksen sisällä kuin sen suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja suomalaiseen huumeepolitiikkaankin. Narkomaanien lääkehoitoa koskevat keskeiset kiistanaiheet, hoitomuodon hyväksyttävyyden, hoidon toteutus ja hoidon saatavuus, tulevat toistuvasti esiin tutkimuksen aineistossa.

Tutkimuksen tehtävänasettelu on kahtalainen. Tutkijaa kiinnostavat sekä huumehoitolaitoksen arkitoiminnassa korvaushoidolle annetut merkitykset että se, miten asiakkaat ja työntekijät hankkivat ja käyttävät tässä yhteydessä käyttökelpoista valtaa. Teoreettisen tulkintahorisonttinsa tutkija rakentaa yhtäältä sosiaalisen konstruktionismien aineksista, toisaalta foucault'laisesta vallan ja hallinnoinnin tutkimussuunnasta. Ensiksi mainitun suunnan osalta tekijä nostaa esiin erityisesti Erving Goffmanin dramaturgisen sosiologian, jälkimmäisen osalta viitataan paitsi Michel Foucault'n myös Mitchel Deanin ja Nicholas Rosen töihin. Weckroth pyrki tarkastelemaan

Antti Weckroth
Valta ja merkitysten
tuottaminen korvaushoidossa
Etnografinen tutkimus
huumehoitolaitoksesta
Alkoholitutkimussäätiön
julkaisuja 47
Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 2006
210 s.

kohdettaan ”sekä kasvokkai-
ssa vuorovaikutuksessa tuotettu-
na että hallinnoivan vallan kent-
tänä” (s. 27). Tiivistetysti esitet-
ty teoreettinen viitekehys suun-
taa tutkijan katsetta kiinnosta-
viin kysymyksiin, mutta jättää
johtopäätökset monin paikoin
kovin yleiselle tasolle. Esimer-
kiksi merkityksen käsitteen kun-
nollinen määrittely ja teoreetti-
nen erittely olisivat todennäköi-
sesti avanneet analyysissä kiin-
nostavia tulkintamahdollisuuksia.
Toisaalta esitystapa on hyvin
lukijaystävällinen niille, joita
kiinnostavat ensisijaisesti em-
piiriset havainnot ja kuvaukset.
Ja sieltähän etnografoiden suu-
rimmat ansiot yleensä löytyvät,
kuten tässäkin tapauksessa.

Ensimmäisessä tulosluvussa
”Laitos” laitossympäristöä,
sen arkea, eri toimijaryhmiä ja
niiden vaikutusmahdollisuuksia
tarkastellaan vuoroin asiakkaiden
ja vuoroin työntekijöiden
näkökulmista. Hoitolaitosta
luonnehditaan eräänlaisena
”kamamaailman” ja normaalina
pidetyn maailman välisen rajan
portinvartijana, jonka tehtävänä

on siirtää asiakkaat ”kamamaa-ilmasta” normaalin elämän piiriin. Toisaalta, kuten Weckroth taitavasti – esimerkiksi havainnollisin tilankäyttölaskelmin – osoittaa, asiakkaat ja henkilöt pysyttelevät osastolla varsin etäällä toisistaan. Myös lääkärin suhde muuhun hoitohenkilöstöön ja hoitokäytäntöihin näytätyy yllättävän erillisenä ja samalla monenlaiselle vallankäytölle alttiina.

Toinen tulosluku ”Huume ja lääke” keskittyy Subutexiin. Hoito-osaston kaikki asiakkaat olivat käyttäneet sitä myös huumeena katukäytössä, itse asiassa yhtenä pääpäähteenään tai ainakin säännöllisesti ennen hoitoon tuloaan. Lääkekäytössä Subutex nautitaan imeyttämällä suun kautta, katukäytössä pistämällä suoraan suoneen. Luvussa eritellään, miten Subutexin kaksinaisuusluonnetta jäsennetään asiakkaiden ja työtekijöiden puheessa. Kiinnostavaa on, että monin osin asiakkaiden kuvaukset Subutexista ja sen käytöstä muistuttivat hyvin läheisesti kuvauksia, joita tapaa heroinisteja koskevissa tutkimuksissa. Useat asiakkaat kylläkin pitivät Subutexin aiheuttamia vieroitusoireita heroinia hankalampina. Kuvaukset lääkkeenjakoilanteista ilmentävät hyvin sitä, miten häilyvä huumeen ja lääkkeen välinen rajanveto käytännössä on. Itse asiassa asiakkaiden ja työtekijöiden puheessa voi havaita paljon samankaltaista hämmennystä kuin julkisessa keskustelussakin. Tätä ruokkii kielipeli, jossa työntekijät ovat huumeikäyttöä koskevassa käytännön tiedossa paljolti asiakkaiden kertomusten varassa, kun taas asiakkaat pyrkivät sopeuttamaan kielenkäyttöään hoitokontekstille ominaiseen tapaan

puhua lääkkeistä ja niiden vaikutuksista.

Kolmannessa tulosluvussa ”Hoito” nostetaan esiin kiinnostavia ristiriitaisuuksia niin kerroksen sisällä kuin puhutun ja käytäntöjä koskevien havaintojenkin välillä. Laitosmuotoisesta korvaushoidosta piiryy kuva, jossa niin kutsuttu psykososiaalinen hoito jää koko lailla lääkekysymysten varjoon. Luvussa tutkija esittää myös keskeisen johtopäätöksensä, eräänlaisen laitosyhteisössä toteutettavaa korvaushoitoa koskevan dilemman: ”lääkettä ei voi antaa yhteisölle, vaan se kohdistuu suoraan yksilöön ja edellyttää yksilöllistä arviointia” (s. 168). Yhteenvedossa tuloksia tulkitaan hallinnonin, puhetapojen erittelyn sekä hoitotraditioiden ja yleisempien huumeainepoliittisten yhteyksien näkökulmista. Keskeiseksi jännitteeksi tiivistetään yhteiskunnallisen ja yksilöllisen tulkintakehyksen välinen suhde. Tutkija peräänkuuluttaa korvaushoidon yksilöllisten lähtökohtien tunnustamista ja suosittaa tehtäväksi kriittistä arviota siitä, ”millä ehdoilla korvaushoidon toteuttaminen huumehoitolaitoksessa on järkevää ja millaisia erityisjärjestelyjä se edellyttää” (s. 194).

Etnografian tekoa ja tutkijan rooliristiriitoja Weckroth erittelee taitavasti. Tietojen vaihdon kuvaaminen ”kaupankäyntinä”, jossa asiakkaat saattoivat pyrkiä ajamaan myös omia taktisia tarkoituksiaan, on oivaltava. Harmi, että tulosten tulkinnessa tätä ei enää eritellä. Paikallaan olisi ollut kiinnittää enemmän huomiota myös siihen, puhuvatko huumeiden käyttäjät hoitolaitoksessa samalla tavalla kuin sen ulkopuolella. Joistakin puutteista huolimatta tutkimusta voi-

daan pitää onnistuneena korvaushoidon laitosmuotoisen toteutuksen kuvaajana. Työn kiistaton vahvuus on sen etnografisessa aineistossa. Antti Weckroth on tarkkakatseinen havainnoitsija ja tulosluvut sisältävät runsaasti kiinnostavaa kuvausta osaston toiminnasta ja ristiriidoista sekä asiakkaiden ja henkilökunnan erilaisista käsityksistä ja mielipiteistä. Haastattelujen kautta tutkimus tuo keskusteluun asiakkaiden ja työtekijöiden äänen, mutta havainnointinsa pohjalta tutkija tekee myös omia johtopäätöksiä eritoten vallankäyttöön ja toimintakäytäntöihin liittyen. Kuvauksesta välittyy sekä tekijän pitkä ammatillinen kokemus päihdeongelmien parissa että aineistoa ja informanttien näkemyksiä kunnioittava lähestymistapa. Johtopäätökset yhteisöpainotteisen laitoshoitoon ja uudentyyppisen lääkehoidon keskinäisistä jännitteistä ovat huomionarvoisia ja väitöskirja tuottaa tärkeän puheenvuoron korvaushoitoa koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kehittämistyöhön.

Lopuksi. Korvaushoito on myös kansainvälisesti kiistanalainen ja vilkkaasti debatoitu kysymys. Esimerkiksi ensimmäisenä kesälomalta paluun jälkeisenä työpäivänä poimin postistani kolme erityyppistä viestiä. Yhdessä kerrottiin Yhdysvaltain johtavan tutkimuslaitoksen NIDA:n vankiloiden päihdehoitoa koskevista suosituksista, joissa tähdennetään huumeaddiktion luonnetta aivosairautena. Toinen oli tunnetun skotlantilaisen professorin puheenvuoro, jossa kritisoidaan metadonin joukkomittaiseksi laajentunutta käyttöä. Kolmannessa pyydettiin tutkijoita allekirjoit-

tamaan Ranskan terveysministeriölle suunnattu kansainvälinen vetoomus, jossa vastustetaan suunnitelmia luokitella buprenorfiini huumausaineeksi. Kan-

sainvälistä keskustelua ja tutkimuskirjallisuutta Weckrothin työssä olisi voinut hyödyntää nykyistä enemmän, mutta toivottavasti tekijä korjaa tätä puu-

tetta jatkossa ja saattaa kiinnostavat tuloksensa myös kansainvälisen lukijakunnan saataville.

A-klinikkasäätien päihdetyön muodonmuutokset

KATARIINA WARPENIUS

Nykyään me elämme erilaisten päihdekulttuurien maailmoissa vahvemmin kuin koskaan aikaisemmin. Rinnakkaisilmiöinä hoito ja haittatiedotus ovat nousseet keskeisiksi päihdehaittojen sääntelykeinoiksi.

A-klinikkasäätien julkaisema 50-vuotisjuhlahistoriikki valottaa osaltaan päihdehuoltojärjestelmän muotoutumista. Jukka Ahosen kirjoittama kirja tarkastelee suomalaisen alkoholisääntelyn historiallisia siirtymiä ja poikkeavaksi luokitellun päihdeiden käytön kontrollia A-klinikkasäätien kannalta. Samalla kirja sivuaa Suomelle erityistä hyvinvointivaltion, kuntien ja järjestökentän dynamiikkaa. Historiikki painottuu alkoholihistoriaan. Muut päihteen ja riippuvuuden jäävät kevyemmälle huomiolle.

Juhlakirja käsittelee A-klinikkasäätien päihdetyötä usealta kannalta. Tehtävä ei ole helppo. Ahonen taustoittaa A-klinikkasäätien perustamisvaihetta kuvaamalla 1940- ja 1950-luvun alkoholipoliittista toimintaympäristöä, luo katsauksen a-klinikoiden hoitokäytäntöjen ja -ideologioiden muutoksiin, kartoittaa a-klinikkaorganisaation

laajentumista ja suhdetta kunnalliseen päihdehuoltoon, seuraa a-klinikoiden asiakasrakenteen kehitystä alkoholiolojen muuttuessa ja listaa A-klinikkasäätien laajoja asiantuntijatehtäviä. Ahosen esitystapa on yksityiskohtiin pureutuva mutta polveileva, joten kirjan kokonaisvaikutelma on hajanainen.

Mittava juhlahistoriikki täyttää varmasti tehtävänsä A-klinikkasäätien toimijoiden itsetuntemuksen kohottajana. Lisäksi on ansiokasta, että teos palvelee myös historianantukijoina. Ahosen viittausjärjestelmä on pääsääntöisesti huolellinen, joten juhlakirja tarjoaa dokumentoituja sivalluksia suomalaisen päihdesääntelyn historiaan.

Ahosen tutkimukselleen valitsema näkökulma on historiikiksi erittäin kunnianhimoinen. Hän asettaa tehtäväkseen tarkastella A-klinikkasäätien kehityskulkuja suhteessa kulloinkin harjoitettuun alkoholipolitiikkaan ja myös alkoholitutkimukseen. Lähtökohdakseen hän ottaa tulokunnan, jonka mukaan a-klinikkatoiminnan käynnistämiseksi oikeutettiin alkoholipoliittisten säännösten vapauttamista. Näin hän liittyy A-klinikkasäätien

Jukka Ahonen
Päihdehuolto
rakentamassa
A-klinikkasäätien 1995–
2005
Raporttisarja nro 51.
Helsinki: A-klinikkasäätien,
2005
384 s.

tiön historian suomalaisen alkoholipolitiikan liberalisointikaareen.

Ahosen näkökulmavalinta on perusteltu A-klinikkasäätien syntyvaiheiden osalta. Alkon ostajaintarkkailujärjestelmästä luovuttiin asteittain sen tehotomuuden ja kalleuden vuoksi. Näin Alkon liiketoiminta irrotettiin ”väärinkäyttäjien” yksilöidystä kontrollista. Ensimmäisten a-klinikoiden työntekijät olivat Alkon tarkkailijoita, ja kokeiluklinikat tarjosivat vapaaehtoisen auttamismallin yksilöllisiin alkoholiongelmiin. Tältä kannalta on oikeutettua ajatella, että a-klinikkatoiminta polveutui Alkon ostajaintarkkailujärjestelmästä.

Sitä vastoin myöhemmissä vaiheissa A-klinikkasäätien yhteys alkoholipoliittisiin toimiin